

سبک‌شناسی تحلیلی «نفوذ»

۱۰۵

محمدحسین وفائیان

نفوذ از حیث ابعاد مختلف تفکیک کرد. «روش‌شناسی» نفوذ، ناظر به شناخت شیوه‌ها و چگونگی پیشبرد نفوذ در اعماق هدف است؛ مانند تطمیع (پول، قدرت، جاذبه‌های جنسی)، تخویف، رسانه‌های جمعی، جاسوسی و ... «شناخت ابعاد مختلف نفوذ» نیز، به حیطه‌شناسی نفوذ (شناخت نفوذ از حیث حیطه‌های اجرای نفوذ) مانند نفوذ سیاسی، نفوذ فرهنگی، نفوذ اجتماعی و ... می‌پردازد. در بحث مورد نظر این نوشتار، تنها به سبک‌شناسی نفوذ پرداخته شده، در دو حیطه روش‌شناسی و شناخت ابعاد مختلف نفوذ، وارد نخواهیم شد.

بررسی دقیق سبک(گونه)های نفوذ، خود نیازمند تفکیک بین پذیرای مختار و غیرمختار است. مقصود از پذیرای مختار، فرد یا افراد پذیرای نفوذ است که دارای توانایی گزینش و انتخاب پویا هستند، به گونه‌ای که در شرایط مختلف، گزینش‌های مختلف داشته باشد. مقصود از پذیرای غیرمختار، سازمان یا سیستمی است که دارای توانایی گزینش و انتخاب‌گری فعال نیست. سبک‌های نفوذ در دو حیطه متفاوت مذکور، دارای مؤلفه‌های بسیار متفاوتی است. در این جستار، تنها گونه‌های مختلفی که در حیطه پذیرای مختار قابل تصویر است، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. (در ادامه نوشتار، به جای عبارت فرد یا افراد پذیرای نفوذ، از واژه پذیرا استفاده می‌شود).

رهبر انقلاب اسلامی در دو موضع از بیانات خود در دیدار فرماندهان گردان‌های بسیج، چنین فرمودند: «نفوذ خیلی مساله مهمی است. نفوذ که ما می‌گوییم، حالا بعضی‌ها واکنش نشان می‌دهند؛ آقا! مساله نفوذ جناحی شد، استفاده جناحی کردند؛ من به این حرف‌ها کاری ندارم. خب، استفاده جناحی نکنند، بحث بیهوده درباره نفوذ نکنند، اسم نفوذ را بدون محتوای لازم مطرح نکنند» و «از [نفوذ موردی] خطرناک‌تر، نفوذ جریان‌ی است.» (۱۳۹۴/۹/۴).

آن چه ایشان در بیانات خود در جلسه مذکور و همچنین گفتارهای دیگر در ارتباط با نفوذ مطرح کرده‌اند، برجسته‌سازی و اعلان اهمیت نفوذ و همچنین اشاره‌هایی پراکنده به چیستی نفوذ و مصداق‌یابی برخی موارد آن است. از سوی دیگر، مخاطبان را به تحلیل دقیق معنای نفوذ و همچنین مؤلفه‌های مرتبط با آن دعوت می‌کنند. در این جستار، تنها به یک مؤلفه فرعی در تحلیل نفوذ که دو مصداق از آن (نفوذ موردی، نفوذ جریان‌ی) نیز در بیانات مذکور، مورد اشاره رهبری قرار گرفته است، پرداخته می‌شود: «سبک‌شناسی نفوذ».

مقصود از سبک‌شناسی نفوذ، برشماری گونه‌های مختلف نفوذ بر اساس چگونگی تاثیر عامل نفوذی بر فرد یا افراد پذیرای نفوذ است. از این رو، بایستی «سبک‌شناسی» نفوذ را از دو حیطه «روش‌شناسی» و «شناخت

۲. نفوذ شبکه‌ای

نفوذی که در آن، فعلیت و اثربخشی نفوذ، معلول پیوستگی و هماهنگی مجموعه‌ای از «افراد» یا «ساختارها و عوامل» نفوذی است. از این رو، نفوذ شبکه‌ای دارای دو گونه است:

۱-۱. شبکه تیمی [شبکه‌ای فردی]:

نفوذی را که در آن، مجموعه‌ای از افراد حقیقی به طور هماهنگ و پیوسته درصدد اجرای طرح نفوذی باشند، «نفوذ شبکه‌ای تیمی» می‌نامیم. مانند شبکه‌ای اعضای تولید و پخش محصولات رسانه‌ای ضد ارزشی.

آگاهی افراد از نفوذی بودن اعضای دیگر، شرط الزامی در نفوذهای شبکه‌ای نیست. در برخی موارد، هر فرد با رئیس شبکه در ارتباط بوده و از نفوذی بودن اعضا و افراد هم‌عرض خود بی‌خبر است. اما در مواردی نیز، افراد شبکه، دارای آگاهی نسبت به نفوذی بودن یاران دیگر خود در شبکه هستند. تحلیل و خاستگاه هر یک از دو گونه مذکور، خارج از حیطه این جستار است.

تفاوت نفوذ شبکه‌ای تیمی (افراد) با موادی که در افراد «متعدد» یک جامعه هجوم نفوذ فردی (موردی) قرار می‌گیرند را می‌توان در موارد ذیل مشاهده کرد:

۱-۱. در نفوذ شبکه‌ای تیمی، نفوذ بر پذیرا، محصول هماهنگی افراد و ارتباط منسجم آن‌ها با یکدیگر است؛ در حالی که در نفوذ موردی بر افراد متعدد، هر فرد به تنهایی هدف نفوذ بوده و اثربخش نبودن نفوذ بر یک فرد، بر افراد دیگر تأثیری ندارد. (به دیگر بیان، شمول در نفوذ شبکه‌ای به صورت عام مجموعه‌ای و در نفوذ افرادی به صورت عام استغراقی است).
۱-۲. برخلاف نفوذ موردی، در شبکه نفوذ افرادی [تیمی] با حذف یا انحلال یکی از اجزای شبکه، نتیجه مطلوب نفوذ شبکه‌ای نیز منتفی شده یا با اثربخشی کم‌تری روبه‌رو می‌شود. برای نمونه، در نفوذ به عقاید دینی یک جامعه، هم می‌توان به صورت شبکه‌ای تیمی عمل کرد و هم با روش نفوذ فردی بر افراد. برای نفوذ به صورت شبکه‌ای تیمی، می‌توان مجموعه‌ای از اساتید دانشگاه، همراه با عده‌ای روزنامه‌نگار و ناشران کتاب را در نظر گرفت که در شبکه‌ای به هم پیوسته و با تولید فکر و نشر آن، اقدام به نفوذ در عقاید دینی مردم می‌کنند. در این شبکه، با اختلال در کار ناشران خاص (به عنوان مثال)، طرح نفوذی اساتید دانشگاه، با کندی یا توقف روبه‌رو خواهد شد؛ در صورتی که در روش نفوذ فردی و موردی، یک استاد دانشگاه یا مبلغ دینی نفوذی، می‌تواند در کلاس‌های درسی خود، به عقاید و اندیشه‌های دینی تک‌تک شاگردان و مستمعان خویش نفوذ کند. در این روش، توقف اساتید نفوذی دیگر یا ... خللی در نفوذ به افراد پدید نمی‌آورد.

۱-۲. شبکه ساختاری: نفوذی را که در آن، مجموعه‌ای قوانین یا مجموعه‌ای از ساختارهای جزئی و متعدد، به صورت هماهنگ و پیوسته درصدد اجرای طرح نفوذی باشند، «شبکه نفوذی ساختاری» می‌نامیم. نفوذ شبکه‌ای ساختاری، متقوم به افراد نیست بلکه دارای طراحی و قالبی منسجم است که هر فرد با ورود به داخل آن، ناخودآگاه، فعالیت‌های خواسته‌شده دشمن در قالب شبکه نفوذ را اجرا می‌کند. از این رو می‌توان به موارد ذیل به عنوان تفاوت شبکه افرادی (تیمی) با شبکه ساختاری اشاره کرد:

۱-۲-۱. نفوذ در قالب شبکه تیمی، متقوم به افراد شبکه است؛ به گونه‌ای که با تغییر در آن‌ها و یا توقفشان، فعالیت شبکه مختل یا کند می‌شود؛ در حالی که نفوذ به صورت شبکه‌ای ساختاری، متقوم به

سبک‌های مختلف نفوذ را می‌توان چنین برشمرد:

۱. نفوذ فردی / شبکه‌ای / جریان

۲. نفوذ ایجابی / سلبی

۳. نفوذ پویا و خودترمیم‌گر / نفوذ ایستا

۴. نفوذ سطحی و مقطعی / نفوذ عمیق و پایدار

۵. نفوذ بومی / نفوذ بیرونی

۶. نفوذ چندلایه‌ای و پیچیده / نفوذ تک‌لایه‌ای و بسیط

گونه‌های مذکور از سبک‌های نفوذ، می‌توانند متداخل بوده و در هم تنیده شوند. از این رو، نفوذ به سبکی خاص، به معنای امکان‌نداشتن تطبیق آن بر دیگر سبک‌های نفوذی نیست. در ادامه به تحلیل اولین نوع از سبک‌های نفوذ، یعنی نفوذ فردی / شبکه‌ای / جریانی، پرداخته می‌شود.

۱. نفوذ فردی (موردی)

در نفوذ فردی، پذیرا یک فرد انسانی است. مقصود از یک فرد انسانی، انحصار گونه «نفوذ فردی» در نفوذ به «یک» شخص نیست؛ زیرا ممکن است در گونه نفوذ فردی، تعداد بسیاری از افراد آن مجموعه، مورد هجوم خاموش قرار گیرند. از این رو، مقصود از یک فرد انسانی، آن است که هدف اصلی در طرح‌ریزی برای نفوذ، فرد واحد یا تک‌تک افراد باشد، به گونه‌ای که ارتباط آن‌ها با یکدیگر یا با یک شبکه یا جریان خاص، لحاظ نگردد. مانند نفوذ بر اندیشه‌های یک فرد، یا افراد یک جامعه، به وسیله‌ی القای شبهات دینی یا ...

نفوذ فردی، خود دارای دو گونه است:

۱-۱- نفوذ در فرد، از آن جهت که فردی منحصر به فرد بوده و قصد دشمن، شخص وی است. مانند نفوذ بر افکار یک مدیر، یا یک متفکر و رهبر بزرگ و یا تک‌تک افراد یک جامعه.

۱-۲- نفوذ در فرد، از آن جهت که وی عضوی از یک سازمان یا مجموعه است. در این حالت، نفوذ به فرد و تسلط بر وی، به خودی خود، موضوع نفوذ نیست؛ بلکه موضوع اصلی نفوذ، سازمان یا مجموعه است. اما از آن جهت که سازمان یا مجموعه فرضی، متقوم به افراد است، ممکن است نفوذ به گونه «نفوذ فردی» طراحی شود؛ مانند نفوذ در مجلس یک کشور یا گروهی خاص، به وسیله نفوذ بر اعضای مجلس آن کشور یا اعضای گروه مفروض.

نفوذ فردی در دو گونه خود، دارای ویژگی‌های خاصی است:

نفوذ فردی نسبت به نفوذ شبکه‌ای و جریانی، نیازمند طراحی و برنامه‌نویسی ساده‌تری است. نفوذ فردی، (در اغلب موارد) برای اجرا و رسیدن به مقصود، نیازمند مدت‌زمان کوتاه‌تری است.

نفوذ فردی، قابلیت رصد و کشف بالاتری نسبت به نفوذ شبکه‌ای و جریانی دارد. در نفوذ فردی، طراحی نفوذ و کیفیت آن برای هر شخص، متفاوت از طراحی نفوذ برای شخص دیگر است؛ زیرا تفکر، امیال و ویژگی‌های هر شخص با دیگری تفاوت دارد و از این رو، نیازمند شیوه‌ها و طراحی‌های متفاوتی برای نفوذ بر هر فرد است. بنابر این، شیوه نفوذ فردی بر یک فرد باتجربه و خردمند (برای مثال)، متفاوت از نفوذ بر یک فرد جوان و دارای امیال فراوان جنسی و ... است؛ چنان که نفوذ بر یک فرد متدین و فرد بی‌دین، و همچنین نفوذ بر افراد جامعه ایرانی با جامعه غربی، نیازمند اتخاذ دو روش بسیار متفاوت است.

همچنین آسیب‌شناسی ناظر به آینده قانون، احتمال بسترسازی نفوذهای شبکه‌ای ساختاری را فراهم می‌سازد. بنابراین در وضع ساختارها و قوانین، باید علاوه بر متخصصان مربوطه، با (۱) متخصصان رشته‌های مرتبط (۲) آینده‌پژوهان و (۳) مشاوران اخلاق حرفه‌ای مشورت شود.

۳. نفوذ جریانی

مقصود از نفوذ جریانی، "نفوذ سیال و مستمری است که با تسلط بر اندیشه افراد پذیرای نفوذ، خط سیر فکری مشخصی را در مجموعه افراد پذیرا، تعریف و مستقر می‌کند." واژه «جریان نفوذ» با «نفوذ جریانی» تنها در لفظ مشترک بوده، قابل تاویل به یکدیگر نیستند. «جریان نفوذ» به معنای به‌کارگرفته‌شدن نفوذ در حیطه‌ای خاص بوده، با «نفوذ جریانی» که سبکی خاص از نفوذ است، تفاوت دارد.

نفوذ جریانی در بسترها و ابعاد مختلف قابل رصد و شناسایی است، مانند جریان‌های: سکولاریزم در حوزه، تقابل‌انگاری هویت ایرانی و اسلامی، براندازی نظام سیاسی ایران اسلامی و... نفوذ جریانی دارای ویژگی‌های خاصی است که سبب تفکیک بین آن با «نفوذ شبکه‌ای» و «نفوذ فردی» می‌شود:

- ۱-۳. اگر چه مطلق نفوذ، امری تدریجی است، اما نفوذ جریانی نیازمند زمان بیش‌تری برای اجرا و پیاده‌سازی در پذیرا است.
- ۲-۳. نفوذ جریانی، نفوذی پویا، خودارقاءده و ترمیم‌گر است، در حالی که نفوذ فردی و شبکه‌ای، دارای نظامی ایستار و ثابت است. پویایی نفوذ جریانی، مسبب از دو علت است:

- ۱-۲-۳. نفوذ جریانی، منحصر در فرد یا ساختاری خاص نیست بلکه با القای خط فکری خاصی در جامعه پذیرای نفوذ، قابلیت

عضو پذیری افراد زیادی را فراهم می‌کند.

- ۲-۳. ورود و خروج افراد مختلف به جریان نفوذی، زمینه‌ساز پویایی و تطوّر جریان نفوذی است؛ زیرا با ورود هر عضو تازه به هر گره خط فکری نفوذ، خط فکری مفروض با چالش‌ها و فرصت‌های جدیدی روبرو می‌شود که بر اساس آن و با مدیریت صحیح، می‌تواند اسباب پویایی جریان و خودترمیم‌گری آن را فراهم آورد.

- ۳-۳. طراحی و ایجاد نفوذهای جریانی، از یک سو نیازمند متخصصان اندیشه‌ساز و از سوی دیگر، نیازمند مبلغان موجه آن‌ها در سطح جامعه هدف است که دارای مقبولیت و مرجعیت علمی کافی باشند.

- ۴-۳. سیال بودن نفوذ جریانی، مزیت انطباق‌پذیری آن را در شرایط مختلف فراهم می‌سازد. جریان نفوذی "تعامل با ظالم و استکبار"، می‌تواند خود را با جریان‌های مختلف دینی یا غیردینی منطبق سازد و در هر حیطه، به شکلی خاص اهداف خود را دنبال کند. دنبال‌سازی جریان نفوذی در حیطه‌های مختلف، به وسیله اعضای متفاوتی که در حیطه‌های گوناگون مشغول به فعالیت هستند، پیگیری می‌شود.

مسئولیت‌ها، قوانین و طرح‌های پیشین است. از این رو افراد، مهره‌های این شبکه بوده و با تغییر یکی از آن‌ها یا کنارکشیدن او، جایگاه وی در شبکه به وسیله فرد دیگری پر می‌شود. برای نمونه، مقابله با شرکت‌های تجاری هر می به وسیله انهدام افراد و عوامل فیزیکی آن‌ها، مرهمی کوتاه‌مدت است که با یاری‌گیری و جایگزینی مهره‌های جدید، دوباره جوانه خواهد زد؛ در حالی که شرکت‌های تجاری هر می که به عنوان یک عامل نفوذی اقتصادی به شمار می‌آید، دارای دو بعد شبکه ساختاری و شبکه افرادی است. مقصود از شبکه ساختاری در این‌جا، مجموعه ساختار و قوانینی است که به سبب رخنه‌های موجود در نظام اقتصادی ایران و همچنین ضعف در نظارت، امکان تشکیل و پیشبرد اهداف این شرکت‌ها را تامین می‌کند. در چنین حالتی، اساس مقابله با نفوذ اقتصادی این شرکت‌ها، مقابله با زمینه‌هایی است که سبب‌ساز تولد شبکه ساختاری شرکت‌های هر می شده و انهدام شبکه افرادی این شرکت‌ها، تاثیر کامل را ندارد.

۱-۲-۲. برای مقابله با شبکه نفوذ تیمی، می‌توان با آگاه‌سازی افراد شبکه و یا حذف آن‌ها، شبکه نفوذ را منحل کرد؛ در حالی که شبکه نفوذ ساختاری، جز با اصلاح ساختارها یا قوانینی که تسهیل‌گر نفوذ هستند، بهبود نمی‌یابد. برای مثال، بروکراسی پیچیده و سرعت‌گیر، یک شبکه نفوذی ساختاری است که می‌توان با اجرای آن در بسیاری از سازمان‌ها، از مدیریت‌های جهادی و سرعت در نیل به اهداف انقلاب‌جوگیری کرد. در این روش نفوذی، حتی اگر افراد متعهد و متخصص نیز در سازمان قرار گیرند، به سبب وجود قوانین نامناسب، قدرت مقابله با عوامل کندکننده سرعت پیشرفت را نخواهند داشت.

۱-۲-۳. «فاعلان اصلی» در

نفوذهایی با قالب نفوذ شبکه‌ای ساختاری را بایستی در زمان‌های گذشته دنبال و شناسایی کرد؛ افرادی که ساختارها را ایجاد و زمینه را برای نفوذ فراهم کرده‌اند؛ در حالی که فاعلان یا عاملان نفوذ در شبکه تیمی، افرادی هستند که در زمان حاضر در حال فعالیت هستند. برای نمونه، نفوذ احتمالی فرهنگی در دانشگاه‌ها به صورت شبکه ساختاری را باید، نه در زمان مسئولیت مسوولان حاضر، بلکه در زمان حکومت پهلوی و همچنین نهادهای مرتبط با این امر، پس از انقلاب اسلامی تا زمان حاضر بجوییم.

۱-۲-۴. شناسایی و انهدام شبکه نفوذ ساختاری، دشوارتر از شناسایی افراد شبکه افرادی (تیمی) و انهدام آن‌هاست؛ زیرا شناسایی عوامل ساختاری، زبان گویا نداشته و خود را نمایان نمی‌سازند و از این رو، نیازمند زمان زیادتری در مقایسه با شناسایی افراد انسانی است که در شبکه تیمی با یکدیگر همکاری و ارتباط دارند.

۱-۲-۵. انهدام شبکه نفوذ ساختاری، نیازمند بهره‌گیری از روش‌های «میان‌رشته‌ای» همراه با «آینده‌پژوهی» است؛ زیرا وضع قانون و ساختار در زمان حال، بدون بررسی تاثیر آن بر ساختارهای موازی یا غیرموازی و

نفوذ فردی، قابلیت رصد و کشف بالاتری نسبت به نفوذ شبکه‌ای و جریانی دارد. در نفوذ فردی، طراحی نفوذ و کیفیت آن برای هر شخص، متفاوت از طراحی نفوذ برای شخص دیگر است؛ زیرا تفکر، امیال و ویژگی‌های هر شخص با دیگری تفاوت دارد و از این رو، نیازمند شیوه‌ها و طراحی‌های متفاوتی برای نفوذ بر هر فرد است.

شناسایی و انهدام شبکه نفوذ ساختاری، دشوارتر از شناسایی افراد شبکه افرادی (تیمی) و انهدام آنهاست؛ زیرا شناسایی عوامل ساختاری، زبان گویا نداشته و خود را نمایان نمی‌سازند و از این رو، نیازمند زمان زیادتری در مقایسه با شناسایی افراد انسانی است که در شبکه تیمی با یکدیگر همکاری و ارتباط دارند.

موجز ترسیم شد، اما باید بدانیم که نفوذ در حیطه‌های متفاوت (فرهنگی، سیاسی، امنیتی و ...) و با هر روشی که انجام پذیرد (تطمیع، تخویف، تبلیغ و ...)، قابلیت طرح‌ریزی هم‌زمان در سه سبک مذکور را دارد و می‌تواند هم‌زمان پیش رود. برای نمونه، نفوذ جریانی در رسانه‌ها (به عنوان مثال: سینما)، می‌تواند در سه سبک طراحی شود:

۱. نفوذ در بازیگران یا کارگردانان یا نویسندگانی خاص، برای تولید اثر مطلوب دشمن، به وسیله برخی اساتید، رسانه‌های جمعی و ... : نفوذ موردی (فردی)
۲. ایجاد شبکه‌ای خاص از نویسندگان یا کارگردانان که هر یک، دیگری را در اتمام اثر یاری رسانند. در این شبکه، می‌توان توزیع کنندگان فیلم‌ها و برخی سینماهای خصوصی را نیز افزود: نفوذ شبکه‌ای افرادی
۳. ایجاد قوانینی در ساختارهای مرتبط با رسانه در کشور، که یا دارای خلل‌های اجرایی یا ارزیابی بوده و یا تولید فیلم‌های فاخر و اسلامی را با کندی روبرو کرده و از سوی دیگر، تسهیل‌گر تولید فیلم‌های ضد ارزشی باشد: نفوذ شبکه‌ای ساختاری
۴. طراحی و ایجاد جریانی خاص در سینما که ضد ارزشی بوده و تفکرات ناسیونالیسم یا سکولاریسم یا ... را در میان اصحاب رسانه ترویج و مستقر سازد: نفوذ جریانی

۳-۵. نفوذ جریانی، به سبب کثرت اعضا و استقرار در مبانی فکری جامعه پذیرای نفوذ، دارای قدرت تاثیر بالایی است، به گونه‌ای که می‌تواند خود، حلقه واسطی در ساخت و ترویج سبک‌های دیگری از نفوذ در حیطه‌های مختلف باشد. سکولاریزم در حوزه، اگر از سطح یک نظریه به جریان سیال تبدیل شود، می‌تواند سبب‌ساز نفوذهای گسترده دیگری (مانند ترویج اخباری‌گری افراطی، ترویج انجمن حجتیه و ...) در حوزه‌های علمیه، و با واسطه آن‌ها سبب‌ساز نفوذهای دیگر در جامعه همچون سکولاریزم در جامعه شود.

۳-۶. مقابله با نفوذ جریانی به سبب حیطه شمول بالا و استقرار مبانی، نیازمند هزینه فکری و عملیاتی بیش‌تری است.

۳-۷. در مقابله با نفوذهای جریانی، باید از هر دو شیوه مبارزه ایجابی و سلبی در «سطح جریانی» بهره جست. مقصود از مبارزه سلبی، تبیین نقاط ضعف و فساد نفوذ جریانی و مقصود از مبارزه ایجابی، ایجاد و تقویت جریانی خاص در مقابل نفوذ جریانی است؛ زیرا مقابله فردی و موردی با افرادی که تحت تاثیر نفوذ جریانی قرار گرفته‌اند، مقابله‌ای بی‌ثمر یا کم‌ثمر خواهد بود.

در این جا سه سبک نفوذ فردی (موردی)، شبکه‌ای و جریانی در حد

